

Hoofdstuk 6

Graanprijzen uit de resolutiën van de magistraat

De broodzetting

De prijzen van de korenbeurs werden in de periode voor 1787 nog niet in de marktberichten van couranten gepubliceerd. Niettemin is de ontwikkeling van die prijzen bekend omdat zij in verschillende andere bronnen zijn opgetekend. De Resolutiën van Burgemeesteren en Raad van Groningen bevatten broodzettingen onder het hoofd "Het Lott der Backers" en bovendien de zogenaamde "Taxaties van het Schuld molt". De broodzettingen bevatten de prijzen van rogge (1739-1853), boekweit (1786-1830) en tarwe (1823-1853). Deze werden aanvankelijk eens in de veertien dagen genoteerd maar vanaf 1765 gebeurde dat iedere week. Uit de broodzettingen van 1639-1739 kan de prijs van een mud rogge worden afgeleid uit de prijs van acht pond roggebrood. De prijzen van haver en gerst werden slechts eenmaal per jaar opgeschreven en wel omstreeks 29 november. Dit was de datum waarop het schuld molt werd getaxeerd. Daarnaast vindt men talloze notities van prijzen van granen en peulvruchten in de rekeningen die de voogden van de gasthuizen in de stad Groningen vanaf 1628 ieder jaar moesten opmaken. Al deze prijzen zijn in feite tot stand gekomen op de weekmarkt van Groningen waaruit de korenbeurs is voortgekomen. Dit was immers de enige plek in de stad waar granen en peulvruchten mochten worden verkocht. De prijzen uit de verschillende bronnen liggen daarom ook steeds ongeveer op hetzelfde niveau zoals verderop zal worden aangetoond.

Van Schaik heeft in 1978 in een artikel precies uiteengezet hoe het er bij de broodzetting over het algemeen aan toe ging⁷⁴. Dit systeem werd in 1404 al in Groningen toegepast want in het Oorkondenboek van Groningen en Drenthe staan de stedelijke broodzettingstabellen uit dat jaar afgedrukt⁷⁵. De prijzen van brood of van broodgraan uit de periode 1404-1637 zijn echter niet teruggevonden. De magistraat van de stad Groningen bemoeide zich zoals gezegd terdege met de broodzetting. Het resultaat van de besprekingen over dit onderwerp vindt men vanaf 18 maart 1637 terug in de Resolutiën van dit college. In principe nam de magistraat steeds vier besluiten; één omtrent de zetting en drie omtrent de rijding van het brood. Bij de rijding van het brood stond de prijs van het brood reeds van tevoren vast maar het gewicht was variabel. De magistraat moest dit gewicht telkens opnieuw vaststellen. De prijs van een schoonroggenbrood was onveranderlijk twee plakken, die van een wegge eveneens en een poffe kostte altijd vier plakken. De poffen en de weggen

werden van tarwemeel gebakken. Aan het optekenen van de rijding werd bitter weinig aandacht besteed; de aantekeningen zijn zo schaars en zo onsaamenhangend dat ik ze niet heb kunnen gebruiken. Aan de zetting van het roggebrood van acht pond werd daarentegen zeer veel aandacht besteed en de prijzen hiervan werden regelmatig en nauwkeurig genoteerd.

De magistraat stelde de roggebroodprijzen niet willekeurig vast. Burgemeesteren en Raad waren bij de broodzetting onderworpen aan de voorschriften die waren vastgelegd in broodzettingstabellen. Van Schaik stelt terecht dat het niet geoorloofd is broodprijzen zonder meer om te rekenen tot graanprijzen. Maar het is wel mogelijk om de graanprijzen uit de broodzetting af te leiden met behulp van een broodzettingstabel. Zo'n broodzettingstabel geeft het strikte verband aan dat er tussen de brood- en de graanprijzen bestond. Deze verhouding is niet af te leiden uit de raadsresolutiën van Groningen. In andere steden, zoals Roermond en Nijmegen, is dit gewoonlijk wel het geval. Daar werd steeds bij het optekenen van de prijs van het roggebrood ook de middelprijs van de rogge op de stedelijke weekmarkt geciteerd. In Groningen gingen men minder omslachtig te werk. Aanvankelijk werd alleen de prijs van het roggebrood opgetekend en de daarbij behorende roggeprijs als vanzelfsprekend weggelaten. Op 25 juli 1739 trad er een verandering in; toen werd voor het eerst de prijs van een mud rogge op de markt van de stad (de latere korenbeurs) genoteerd. Nu achtte men het niet meer noodzakelijk naast de roggeprijzen ook de prijzen van acht pond roggebrood in de raadsresolutiën te vermelden. Maar het optekenen van de roggeprijs werd consequent volgehouden tot het voorjaar van 1853. Toen werd de broodzetting afgeschaft hetgeen betekende dat de stedelijke overheid zich voortaan niet meer bemoeide met het vaststellen van de broodprijzen. De "zettingen" van deze prijzen werden in de raadsresolutiën steeds opgeschreven onder het hoofd "Het Lott der Backers". De bakkers van hun kant hebben de prijzen van tarwe, rogge, boekweit en verschillende soorten brood ook bijgehouden in overzichtelijke tabellen die in het gemeentearchief worden bewaard. Deze tabellen bestrijken de periode 1786-1853⁷⁶. In principe zijn de roggeprijzen uit de periode voor 25 juli 1739 dus niet bekend. Zij kunnen echter worden berekend dankzij de broodzettingstabellen.

De broodzettingstabellen

In het archief van het bakkersgilde wordt de broodzettingstabel van 1679⁷⁷ bewaard. Dit betekent dat wij de roggeprijzen uit de periode 1679-1739 zouden kunnen uitrekenen op basis van de verhoudingen in deze tabel. Op 11 april en op 2 mei 1740 werden echter bij wijze van uitzondering naast de roggeprijzen de prijs van het roggebrood van acht pond wel genoteerd. Uit deze notities blijkt dat de tabel van 1679 niet meer werd gebruikt en door een andere moet zijn vervangen. Dit hangt samen met het feit dat op 21 april 1701 het Keuls

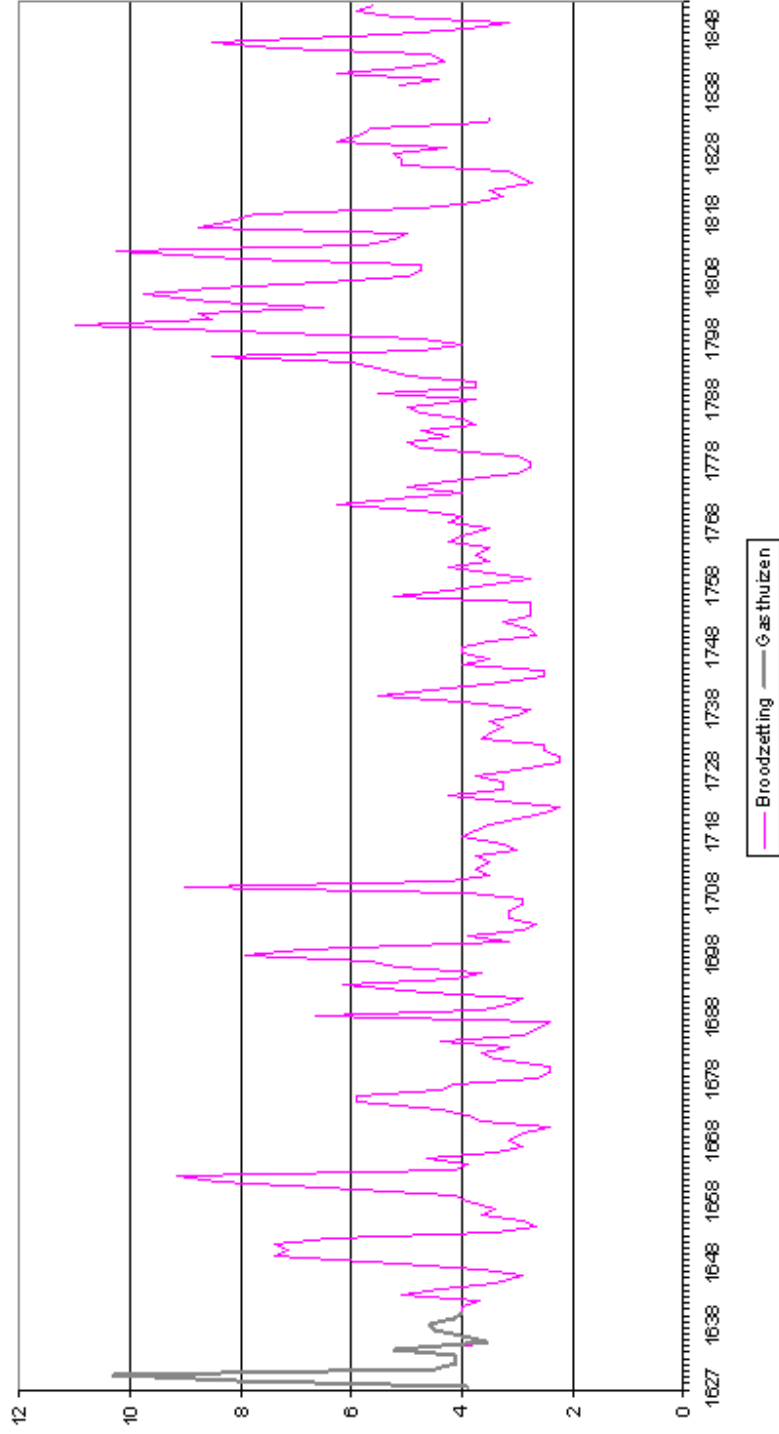
gewicht van 468,2 gram werd afgeschaft en vervangen door het Trooys gewicht van 492,4 gram⁷⁸.

De inhoud van een mud graan veranderde echter niet, zodat men voor het bakken van het zwaardere brood steeds ongeveer 7 pond meel tekort kwam⁷⁹. Daarom werd de broodzetting voor tarwebrood en voor schoonroggenbrood op 15 juni 1701 gewijzigd maar voor roggebrood van acht pond nam men pas in 1709 maatregelen. Op 12 september 1709 werd besloten dat er een nieuw reglement gemaakt zou worden op basis van te houden bakproeven. Het resultaat van deze proeven is geweest dat een roggebrood van acht pond voortaan 5 stuiver en 4 plakken zou kosten bij een roggeprijs van 3 gulden en 15 stuiver per mud. De broodzettingstabel van 10 februari 1679 ging in dat geval uit van een roggeprijs van 3 gulden en 18 stuiver per mud. Op basis hiervan werd op 12 september 1709 in feite een nieuwe broodzettingstabel in gebruik genomen. Deze nieuwe tabel werd ongewijzigd gehandhaafd op 2 mei 1730, 9 december 1735 en 13 oktober 1747⁸⁰. De aantekeningen op 11 april en 2 mei 1740 uit de Resolutiën van Burgemeesteren en Raad bewijzen dat deze tabel van 12 september 1709 toen inderdaad in gebruik was. Hiermee is aangetoond dat de roggeprijzen op de markt in Groningen vanaf 12 september 1709 kunnen worden berekend op basis van de broodzettingstabel van die datum (*Bijlage XI*). Voor de prijzen uit de periode 1679-1709 kunnen we de broodzettingstabel van 10 februari 1679⁸¹ gebruiken (*Bijlage XI*). Uit geen enkel besluit tijdens deze periode blijkt dat er een nieuwe tabel in gebruik is genomen en daar was ook geen aanleiding voor zoals in 1701.

Nu moest de vraag worden opgelost of er in 1679 een nieuwe broodzettingstabel in gebruik is genomen of dat op 10 februari 1679 een reeds langer in gebruik zijnde tabel is overgeschreven. Ik ben tot de conclusie gekomen dat dit laatste het geval moet zijn geweest. Dit blijkt mijns inziens uit de roggeprijzen die voor 1679 in de rekeningen van de Groninger gasthuizen en weeshuizen zijn genoteerd. Met behulp van de broodzettingstabel van 10 februari 1679 heb ik de prijzen van acht pond roggebrood omgerekend in prijzen van een mud rogge. De op deze wijze berekende roggeprijzen en de roggeprijzen uit de rekeningen van de Groninger gast- en weeshuizen bleken over de periode 1640-1679 praktisch samen te vallen (*fig. 4*). Uit de twee beschikbare en in grote lijnen gelijke prijslijsten heb ik toch de voorkeur gegeven aan die uit de broodzetting om meer eenheid te krijgen in het bronnenmateriaal. Tussen 1627 en 1640 werden de prijzen van acht pond roggebrood nauwelijks of nog helemaal niet in de raadsresoluties opgetekend. Voor die periode zijn we voor de roggeprijzen aangewezen op de rekeningen van de gasthuizen. Deze prijzen zijn ook in deze publicatie afgedrukt en gaan aan de roggeprijzen uit de broodzettingen vooraf.

De broodzettingregisters bevatten behalve roggeprijzen ook prijzen van boekweit van 29 mei 1786 tot en met 5 april 1830 en tarweprijzen van 6 januari 1823 tot en met 25 april 1853. Deze zijn wel bij de maandprijzen opge-

Figuur 4: Prijzen rogge in guldens per mud Broodzetting en Gasthuizen (1627-1852)

nomen maar niet bij de jaarprijzen. Dit laatste was niet nodig omdat de jaarprijzen van tarwe en boekweit op de korenbeurs over de periode 1787-1853 ook al worden afgedrukt. Daar de prijzen van de broodzetting gebaseerd zijn op die van de korenbeurs zouden beide reeksen praktisch identiek zijn. Een steekproef op de roggeprijzen over de periode 1787-1806 bewijst dit; het niveauverschil tussen beide reeksen is slechts 1,8 %.

De "Taxaties van het Schuldmolt"⁸²

In de Resolutiën van Burgemeesteren en Raad van Groningen zijn de schuldmolteffracties van 1624 tot en met 1827 opgetekend. De schuldmudde was een heffing in natura die de boeren in Drenthe oorspronkelijk moesten betalen voor het gebruik van de woeste gronden, die sinds 944 eigendom waren van de bisschop van Utrecht. In het Gorecht, dat tot 1141 deel uitmaakte van het graafschap Drenthe, werden ook schuldmudden geheven. De opbrengst uit het Gorecht kwam na de Middeleeuwen ten goede aan de stad Groningen.

Opdat de boeren deze heffing in natura zouden kunnen betalen met geld taxeerde de Magistraat van Groningen ieder jaar het schuldmolt. Dit hield in dat de marktprijzen van haver en gerst omstreeks 29 november werden vastgesteld als norm voor die betalingen. Deze effracties werden afgeleid van de prijzen van het graan op de markt van Groningen. Dit blijkt uit de Resolutie van 23 november 1639 waarin staat dat "Rentmester d'Mepsche wort geauthoriseert omme het Schuldmolt ende Schulthaver te laten redimeren nae marck ganck". In de periode 1787-1806 lag de schuldmuddeprijs van gerst 9,1 % beneden die van de korenbeurs; bij haver was dit maar 4,1 %. Vanaf 30 november 1728 wordt regelmatig ten aanzien van 't gerstenschuldmolt genoteerd dat het de prijs van wintergerst betrof. Het is maar de vraag of dat ook vóór 1728 steeds het geval is geweest. Bij de taxatie van het schuldmolt werden aanvankelijk formuleringen gebruikt waarvan de oorspronkelijke betekenis de schrijvers waarschijnlijk niet meer duidelijk voor ogen stond. Dit blijkt uit de Resolutiën van 22 november 1683, 26 november 1692, 6 november 1693, 23 november 1696, 25 november 1697 en 22 november 1706. Daar is sprake van "een mud garstenmolt": deze term zou men niet gebruikt hebben wanneer men zich had gerealiseerd dat molt oorspronkelijk mud betekende. In de periode voor 1728 werd volgens de resolutiën de prijs vastgesteld van "garstenmolt" of "garst" zonder nadere precisering of het nu zomer- of wintergerst betrof. De magistraat van Groningen gaf de voorkeur aan wintergerst die gewoonlijk iets duurder was dan zomergerst. Dat dit college er inderdaad op gebrand was de inkomsten van de stad uit het schuldmolt zo veel mogelijk te bevorderen blijkt uit verschillende taxaties. In die van 29 november 1701 en 27 november 1702 wordt gesteld dat de boeren ook het meten van de schuldmudden moeten betalen. In 1711, 1712 en 1713 werd het schuldmolt op het hoge niveau van 1710 gehandhaafd maar in 1714 werd de marktprijs weer in ere hersteld omdat

de stad Groningen anders een schade zou lijden van zes stuivers per mudde gerst en twee stuivers per mudde haver. Bij de taxatie van het schuldmolt op 2 december 1741 kende de nieuwe stadsrentmeester Jacob van Gessler de gang van zaken nog niet zo goed als zijn voorganger W. Muntinghe. Hij gaf objectieve voorlichting over de prijzen op de markt: de wintergerst kostte Fl. 2,70 en de zomergerst Fl. 2,30. De magistraat stelde de prijs van gerst zonder acht te slaan op de soort vast op Fl. 2,70. Het kon de heren op het kussen niets schelen om welke soort gerst het ging als er maar de hoogste prijs werd betaald.

In 1827 werd het schuldmolt voor het laatst getaxeerd. In Drenthe werd voornamelijk rogge als schuldmolt geheven maar daar werd vanaf omstreeks 1600 een vaste vergoeding opgebracht. Niettemin heeft J. Bieleman een fraaie serie Drentse roggeprijzen kunnen publiceren over de periode 1599-1807⁸³. Deze prijzen hebben niets te maken met het schuldmolt maar werden destijds vastgesteld om de jaarlijkse pachtsom van de pachthoven van het Landschap Drenthe te berekenen. Ik zal het schuldmolt verder laten rusten; belangstellenden kunnen zich richten op de literatuur over deze materie. De schuldmolteffracties uit de periode 1546-1618 zijn geput uit de rekeningen van de ambtman van Selwerd die de schuldmudden in het Gorecht moest inzamelen⁸⁴.